

Denne artikkelen kan kopieres fritt og videreformidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Da Quisling besøkte Ny Jord ved Jonsvatnet

Av Asbjørn G. Johansen

En ” historisk” hendelse som har gått i glemmeboken hos de aller fleste nålevende eldre jonsvannsbygger, og som de yngre generasjoner neppe har hørt om i det hele tatt, er besøket av Nasjonal Samlings grunnlegger, den senere så berømte og beryktede landsforræder og ministerpresident, Vidkun Quisling.

Quisling - som var av god gammel bondeætt - var levende opptatt av virksomheten til den såkalte Ny Jord-bevegelsen, som ble stiftet så tidlig som i 1908. Bevegelsens formål var å motvirke utvandringen av norsk ungdom, til bl.a. Amerika. Allerede i 1912 ble det første bureisingsfeltet innkjøpt i Nærøy i Namdalen, utparsellert og solgt billig til arbeidsledig og arbeidsvillig ungdom.

Ny Jord-bevegelsens virksomhet førte også til at enkelte jordbrukskommuner med vekslende hell satte i gang nydyrkningsprosjekter. Også Strinda kommune satset på bureising og gikk i 1929 til innkjøp av 1016 dekar av Engelsås statsskog for kr. 15 000. Da Engelsås gård hadde beiterett i skogen, fikk gården beholde 140 dekar. Resten av arealet ble oppdelt i 6 bureisingsbruk, som hvert ble solgt billig til jordbruksinteresserte ungdommer. Disse 6 bruk danner nå den nordligste del av det langstrakte burei-

singsfeltet, som strekker seg fra Jonsvannsveien ved Ny Jord-krysset og helt over til Bratsberg.

Da nydyrkingen i dette området startet tidlig på 1930-tallet, var det et forferdelig slit de unge nybrottsfolkene gikk til. Dette var jo lenge før mekaniseringens tidsalder, så det meste av rydningsarbeidet måtte gjøres med håndredskaper som øks, spade, spett, hakke og slegge. Røtter og større steiner ble slitt løs av myra og løftet opp med stubbryter for deretter å bli plassert på en lav treslede, en såkalt steindråg, som ble trukket av hest. Hele rydningsprosessen var derfor et sammenhengende slit både for mann og hest, men så lenge det ikke var noe annet valg, måtte en bare stå på så lenge helsa holdt.

Om det var Quislings spesielle interesse for Ny Jord-bevegelsen, som allerede før den andre verdenskrig fikk ham til å etablere den såkalte arbeidstjenesten, er det vanskelig å ha noen mening om. Unge NS-folk ble imidlertid organisert i såkalte arbeidsbrigader som tilbød gratis eller billig arbeidskraft til jordbruksrelaterte virksomheter - også til nybrottsfolket.

Bureiserne på Jonsvatnet fikk også tilbud om gratis arbeidskraft, og flere av dem reflekterte på dette. Jeg tror ikke de oppfattet tilbudet som et indirekte for-

To bilder fra bureisingstiden ved Engelsåsområdet - fra Solåsen, gnr. 134, bnr. 21. På bildet til venstre fra 1935 poserer familien Sundal foran det første bolighuset på Solåsen. På hesteryggen sitter barna Kjell og Ingeborg. Stående foran fra venstre er bureiser Arne Sundal, hans kone Albertine og en ukjent besøkende. På bildet til høyre fra 1936 står familien Sunndal foran en stubbryter. Bak er driftsbygningen. Forrest står Kjell, nåværende eier av Solåsen. Ytterst til høyre er nabo Dagrunn Fossen. Bildene er utlånt av Kjell Sundal.

søk fra NS sin side på å verve medlemmer. Det var det vel kanskje ingen grunn til, selv om det kunne ligge et skjult ønske fra Quislings side om å utnytte den positive påvirkningskraften som utvilsomt lå i den gratis håndrekningen han på denne måten ga nybrottsfolket. Men ingen av bureiserne ved Jonsvatnet som mottok gratis arbeidshjelp fra Quislings arbeidsbrigader, ble medlemmer av hans parti eller viste tegn til nazistiske sympatier, verken før eller under den andre verdenskrig. Sånn sett var han like uheldig med sine arbeidsbrigader før krigen, som han var det med sine front-

kjemperbrigader under krigen - de ønsket resultatene uteble.

En av de som fikk hjelp av NS-ungdommene, var Alfred Nilsen, som eide nybrottsbruket Haugum g.nr. 134 b.nr. 16. Dette bruket ligger på nordsiden av Ny Jord-veien, og er det første vi kommer til etter at vi har tatt av fra Jonsvannsveien. Nilsen var ikke spesielt opptatt av politikk. For ham var det derfor likegyldig hvem eller hva som sto bak disse kjekke ungdommene, som tilbød seg å jobbe gratis på nybrottet hans. Han satte

stor pris på det arbeidet de utførte, og den fine måten de opptrådte på.

Som en avveksling fra det daglige slitet ble det arrangert såkalte leirkvelder for brigadeungdommene, men også lokalbefolkningen var velkommen til disse hyggekveldene.

Det var nettopp under en slik leirkveld at "rikshøvdingen" for NS bæret Jonsvatnet med sitt besøk. Jeg antar at han var i Trondheimsområdet i forbindelse med et eller annet partiarrangement, og at han i denne forbindelse også benyttet anledningen til å besøke sin unge pionerer.

At Quisling gjorde seg den umaken at han dro til Jonsvatnet for å besøke NS-ungdommene og nybrottsfolket, viser at han uten tvil var veldig opptatt av Ny Jord-bevegelsen.

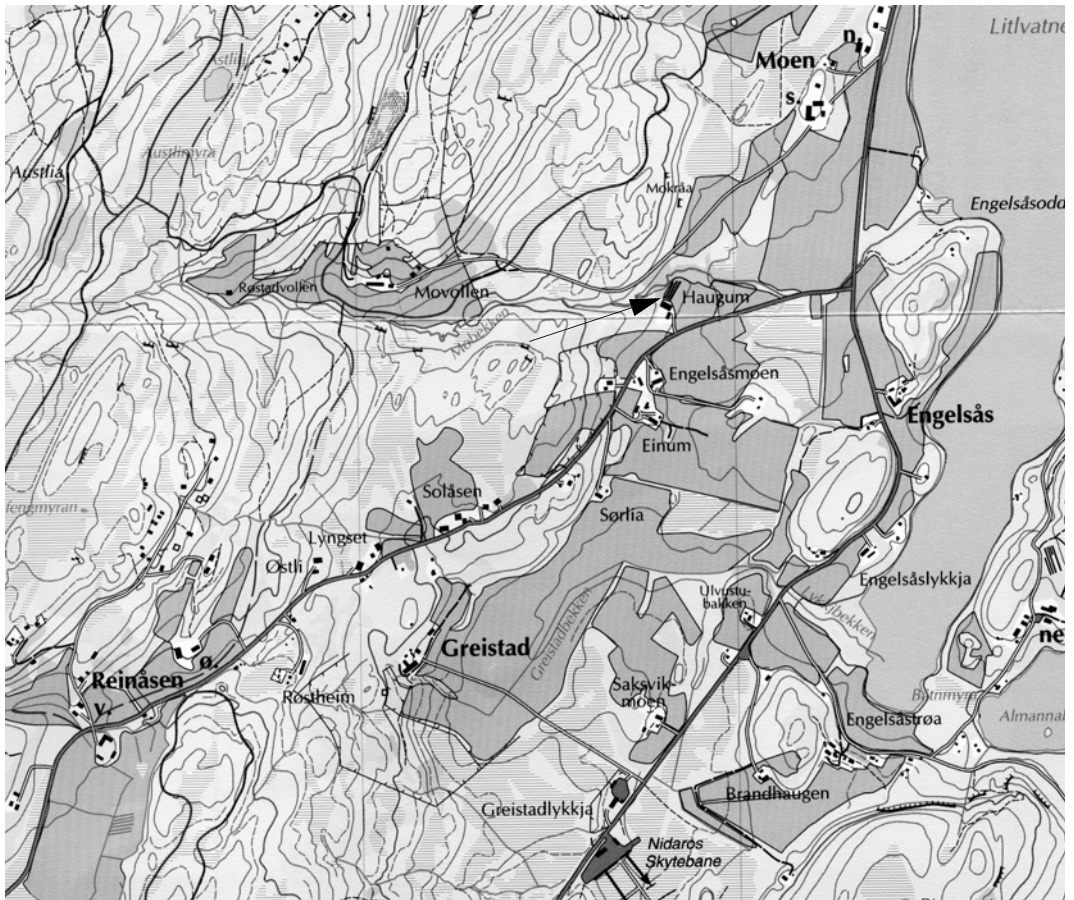
En hyggelig kveld med Quisling

Leirkvelden ble kunngjort ved plakatooppslag på telefonstolpene på strategiske steder ved Jonsvatnet - det vil si bussholdeplassene. Året var 1938, og "begivenheten" var berammet til en lørdagskveld i slutten av juni. Også jungeltelegrafene var medvirkende til at NS-arrangementet ble gjort behørig kjent på bygda. At selveste Vikun Quisling skulle innfinne seg i egen høye person under leirkvelden på bureisingsbruket Haugum på Jonsvatnet, var jo i seg selv en stor tildragelse. At vi skulle få anledning til å beskue selve NS-høvdingen på

nært hold, var jo nesten ikke til å tro for oss nysgjerrige tenåringer, så vi møtte opp på leirplassen i god tid før den store begivenheten ble "offisielt" åpnet.

Selve leirplassen var en liten slette i terrengfordypningen like nord for gårdsanlegget. I en slak skråning var planker lagt over lave trebukker og dannet på denne måte et amfiliknende sittearrangement med en åpen plass i midten, hvor det var gjort klart til et større bål. Det var en fin, varm junikveld, og alt lå værmessig til rette for et vellykket arrangement. Det hadde allerede møtt frem en del folk, både kjente og ukjente da jeg og mine to jevnaldrende kamerater ankom. Det var spesielt en mann vi ungdommene festet oppmerksomheten ved. Han var tydeligvis den som hadde ansvaret for arrangementet, og ga ordre med myndig røst til sine yngre NS-medlemmer. Senere fikk vi opplyst at han var Quislings lokale "propagandasjef" i Trondheimsregionen.

Mine to kamerater og jeg plasserte oss på den nest forreste benken for å få best mulig oversikt over det som skulle foregå. Plutselig hørte vi at det kom biler til gårds, men vi kunne ikke se dem på grunn av terrengformasjonene som skilte gårdsanlegget fra leirplassområdet. Men det var tydelig å se på "propagandalederen" at noe stort var nært forestående, for han virket både nervøs og lettere opphisset. De unge arbeidspionerene var også tydelig preget av stundens alvor, for nå skulle de få oppleve sitt

Utsnitt av "Turkart Strindamarka" utgitt i 1994. Pilen peker på gården Haugum. Trykt med tillatelse fra Wing orientering.

livs største øyeblikk - nemlig nærkontakt med og kanskje et håndtrykk av sin store leder og idol - Vidkun Abraham Quisling.

Så kom den store mann anstigende med sitt følge, og alle hans trofaste "undersåtter" som var tilstede, spratt opp, rakte høyre hånd i været til hilsen og ropte et unisont "heil og sæl". Quisling og hans følge ble deretter ønsket velkommen

med noen velvalgte ord av den lokale "propagandasjefen" mens han samtidig anviste de høye herrer plass på forreste benkerad.

Og under over alle undere - Quisling satte seg på benken rett foran meg og mine kamerater. Dette hadde vi ikke ventet - at vi tøvete ungdommene skulle få oppleve dette "store" øyeblikket at

NS-høvdingen Vidkun Quisling skulle befinne seg bare en snau meter fra oss!

Selv etter så mange år kan jeg ennå huske min reaksjon på nærheten til denne senere så forhatte og "verdensberømte" mannen, hvis navn er blitt et odiøst begrep – det globale symbol på en landsforræder og en dypt foraktet person.

Allerede da han gjorde sin entre på leirplassen, la jeg merke til at den store og betydningsfulle mannen virket keitet og sjenert i sin måte å være på. Han mottok hyllesten med et usikkert smil, som om han var litt i tvil om den hjertelige velkomsten var ærlig ment eller ikke. Som fremtoning var han flott å se på med sin høye, ranke skikkelse og sin blonde hårlugg, som røpet hans "ariske" herkomst.

Til tross for mine unge år - jeg var ennå ikke fylt 16 - var jeg noenlunde godt oppdatert med hensyn til Quisling og hans meritter. Jeg visste at han hadde deltatt som assistent for selveste Fridtjof Nansen under det internasjonale hjelpearbeidet i Russland fra 1922 til 1926, og at Nansen var meget tilfreds med Quislings innsats under den store hungersnøden som fulgte etter den russiske revolusjonen. Men jeg visste også at han ble herostratisk berømt for sin innsats under det beryktede Menstadslaget 8. juni 1931, da han i egenskap av forsvarsminister i Koldstads bondepartiregjering satte inn militære styrker for å slå ned på de streikende arbeiderne. Jeg var også kjent med at den mannen som

nå satt en knapp meter fra meg, var et kunnskapsrikt og begavet menneske som gikk ut av krigsskolen med den beste eksamen noensinne. Men merkelig nok kan jeg ikke huske at jeg ble verken imponert eller spesielt opptatt av selve personen Quisling - heller ikke da han holdt en tale under leirkvelden.

Han var i hvert fall ikke særlig begavet som taler. Han virket tørr og kjedelig, men traust, så jeg la derfor ikke særlig vekt på hva han sa i sin tale, men mer på hvordan han fremførte den. Han minte meg om Johan Nygaardsvold, som heller ikke var den helt store folketaler, men ga mer inntrykk av å være bunn solid.

Etter at Quisling hadde sagt sitt, ble bålet tent, og arrangementet gikk over i sin mer uformelle og lettlivete fase. De unge arbeidsbrigadister hadde tydeligvis forberedt seg ganske godt til denne leirkvelden. De fremførte i tur og orden både sketsjer og tablåer av ulike valører og innhold, men jeg kan ikke huske at innholdet var av en så spesiell politisk karakter at det kunne oppfattes som propaganda for Quislings parti og hans sak. Det var med andre ord en politisk nøytral hyggekveld som selv vi, som var skeptiske til hele dette NS-opplegget, satte pris på.

Jeg husker spesielt en episode godt. Det var selvfølgelig vanskelig for oss "utenforstående" ungdommer å holde oss i ro, selv om vi satt like bak kveldens hoved-

person. Under en av våre mest høylydte uttrykk for tilstedeværelse, snudde Quisling seg og så med sine underlige blå øyne på oss. Jeg la merke til at han hadde det samme uttrykket i øynene allerede da, som det han gikk klistret med under hele krigen. Selv om han i sin øvrige fremtoning virket både beskjeden og stillfarende, var det en merkelig fanatisk glød i de øynene som i et lite sekund møtte mine under leirkvelden på nybrottsbruket Haugum denne junikvelden i 1938. Quisling var tydeligvis allerede på det tidspunkt kommet inn i en suggererende fase av sitt korte liv, et liv som skulle føre til en katastrofe for både ham selv, hans trofaste tilhengere og det øvrige norske folk. Alle hittil utgitte biografier om Vidkun Quisling bekrefter nettopp det gåtefulle og eiendommelige ved dette mennesket - et menneske som til tross for at det var uvanlig rikt begavet og kunnskapsrik langt over det normale, allikevel viste seg å være så hjelpeløs og forvirret i sin virkelighetsoppfatning, at han til slutt havnet i den helt store personlige tragedie.

Bondegutten Vidkun ble født 18. juli 1887 på prestegården Moland i Fyresdal i Telemark, som eldste barn av prost Jon Quisling. I dåpen fikk han det svulstige og prangende navnet Vidkun Abraham Laurits Jonsson Quisling. Allerede tidlig i barneårene viste han tegn til at han var uvanlig begavet. Han gikk igjennom alle skoleslag som en ener. Både hans yngre søsken og den øvrige familie beundret geniet Vidkun, som

uten tvil bar sitt krevende navn med rette. Han ble spådd en lysende fremtid, noe som også slo til, men på en annen måte enn forventet. At han allerede før den annen verdenskrig knyttet sin skjebne til ondskapens fyrste - Adolf Hitler - var et tegn på at denne begavede bondegutten fra Telemark enten var stormannsgal, eller manglet den åndelige dimensjon vi på godt norsk kaller klokskap. Når han greide å overbevise 50 000 andre nordmenn til å tro at hans beskrivelse av virkeligheten var den rette politiske plattform det norske folk burde tuftes sin fremtid på, så viser dette oss propagandaens besnærende og forførende makt over menneskesinnet.

Ved stiftelsen av partiet Nasjonal Samling i 1933 håpet han med dette å få innpass i det etablerte hjemlige politiske miljøet. Da han ved Stortingsvalget 19. oktober 1936 stilte lister i 17 av 29 mulige valgkretser, hadde han store forhåpninger til at hans parti ville entre det nye Storting med 3-4 mandater. Skuffelsen var derfor stor da det endelige valgresultatet viste at det norske folk ikke ville ha noe med hans NS-parti og hans politiske visjoner å gjøre. Hans forsøk på å komme seg inn i det norske Storting ved hjelp av demokratiske "knep", slik Hitler gjorde det i den Tyske Riksdagen ved valget i 1933, førte ikke frem. Det var derfor uten tvil en lett deprimeret "fører" som satt på benken foran meg den kvelden i 1938.

Mismotet grep også om seg i partiet, og frafallet av medlemmer ble urovekkende stort. Da Quslings venner invaderte Norge 9. april 1940, var hans stolte parti redusert til en liten ”sær” sekt. Først etter at tyskerne i september 1940 oppløste de andre politiske partiene og gjorde NS til det statsbærende parti, begynte de frafalne medlemmene å komme tilbake i flokk og følge. Medlemstallet vokste etter hvert under hele krigen. Da Quisling måtte ”abdisere” 8. mai 1945, var tilhengerskaren økt til 46 904.

Lite ante både jeg og mine kamerater denne junikvelden at vi satt like bak det mennesket som skulle bli den mest tragiske skikkelsen i hele norgeshistorien. Et menneske som tross sine uvanlige intellektuelle evner og kunnskaper, skulle begå så mange ukloke og onde handlinger mot sitt eget land og folk, for til slutt å ende sitt tragiske liv foran eksekusjonspelotongen på Akershus festning kl. 03 10 natten til den 24. oktober 1945.

Hadde jeg visst at det var den mannen som satt like foran meg denne fine junikvelden ved det lille, fredelige bureisningsbruket på Jonsvatnet, hadde jeg sannsynligvis tatt beina fatt, for å komme meg i sikkerhet. Men hvem kunne tro noe slikt om det stille, beskjedne mennesket som hadde det hyggelig sammen med alle oss andre som var tilstede under sammenkomsten på bureisningsbruket Haugum denne sommerkvelden for 70 år siden - knappe to år før krigen brøt løs over det norske folk -

hvor han skulle spille en så ”fremtredende” rolle?

Siden den gang

Alfred Nilsen solgte Haugum i 1946. Den nye eieren - Johan Dalseg – utvidet bolighuset betydelig, for å skaffe bedre plass til seg selv og sin familie. Nåværende eier, Torbjørn Dalseg, kan fortelle at de foretok en renovering av kjelleretasjen under den eldste del av huset i 1987. Da de var i ferd med å rive restene etter en pipemur, avdekket de et malt hakekors under det ytterste malinglaget. I alle år siden har familien gått og spekulert på hvem som hadde malt dette hakekorset, og hvorfor? Da jeg under et besøk hos Dalseg i forbindelse med innsamling av stoff til denne artikkelen fortalte om Quslings visitt på ”Haugum”, ble mysteriet med hakekorset oppklart. Det kan ikke være noen annen forklaring enn at dette ondskapens fremste symbol var blitt malt på muren av en av NS-ungdommene som bodde på ”Haugum” sommeren 1938. Dette forteller oss at noen av disse ungdommene allerede på den tid sympatiserte med nazismens ideologi.

Jeg kjente Alfred Nilsen så godt at jeg tror ikke han var særlig begeistret for å ha dette uhyggelige emblemet i sitt hus. Det var vel derfor det ble overmalt, så han slapp å se det hver gang han måtte en tur ned i kjelleretasjen.

Stualåna på Haugum brant ned til grunnen i 1997. Den er erstattet av to vakre

eneboliger, som ligger nennsomt plassert rundt gårdstunet. Uthuset, som ble berget under brannen, er fremdeles i god hevd etter å ha gjennomgått en nødvendig restaurering.

Overskuddsmassen fra byggegrøpene til de to nye bolighusene, er deponert på den lille sletta nord for gårdsanlegget, som var skueplassen for den ”historiske” hendelsen den gang da. Alfred Nilsen er gått bort, og dermed er både bolighuset, utescenen og vertskapet under Quislings besøk i 1938 en saga blott. Men som det historiske faktum besøket

var, fortjener kanskje også denne episoden en plass i vår lokale krønike.

Kilder:

Strinda Bygdebok, 1. bind, Strinda bygdebokkomité, Trondheim. F. Bruuns bokhandels forlag, 1939.

Dahl, Hans Fredrik: *Quisling, en norsk tragedie*. Aschehoug forlag, 2004.

Fakta: norsk konversasjonsleksikon, bind 2. Ernst G. Mortensens forlag, 1948.

Samtale med Torbjørn Dalseg.

Egne erindringer.

Flyfoto av gården Haugum 24. august 1958. Ny Jord-samlingen med Quisling på besøk fant sted bak husene. Gården i bakgrunnen er Movollen.

Foto: Widerøes Flyveselskap A/S. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.